

УДК 342.951:004.5 (477)

Л. Ю. Веселова
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ ПРАВА В МЕТОДОЛОГІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Постановка проблеми. Базовою категорією права, як і у будь-якій іншій галузі, є принципи, що містяться у нормах правових актів. Кіберпростір, як одна із сфер суспільних відносин, не є виключенням і також потребує врегулювання та постійного розвитку й удосконалення кібербезпеки. Спектр суспільних відносин, щодо забезпечення кібербезпеки, є доволі широким, що і формує значний за обсягом правовий інститут, об'єктом якого є правовідносини у сфері обігу інформації. Забезпечення кібербезпеки обґрунтовано є правовим явищем, що обумовлює необхідність впровадження правових інструментів, які базуються на відповідних теоретичних засадах, що формують відповідну методологію та систему принципів.

Стан дослідження. Серед вчених, які торкалися питання про принципи права Васильєв А.М., Козюбри М.І., Копейчиков В.В., Ронжин В.М., Явич Л.С. та інші, Принципи права доволі часто всвітлюються правознавцями, проте це питання філософське і деякі моменти потребують подальшого обговорення та дослідження.

Мета статті – проаналізувати закріплені принципи правового механізму забезпечення кібербезпеки в адміністративно-правових нормах чинного законодавства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи адміністративно-правові засади забезпечення кібербезпеки, необхідним є врахування принципів побудови правової системи держави, що закладені у нормах Конституції. Уже на цьому рівні проявляється певні особливості адміністративно-правового регулювання. Згідно Конституції, Україна – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Закріпивши поняття правової держави, логічним є виділення базового принципу, що закріплено у статті 8 Конституції України – верховенство права та проявляється у наступному: Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй; норми основного закону є нормами прямої дії [1]. Зазначена норма Основного Закону України формально закріплює «право» безапеляційним регулятором суспільних відносин, що, у свою чергу, забезпечує юридичне підґрунтя інституту кібербезпеки, з відповідними засадами та механізмом адміністративно-право-

вого регулювання. А якщо говорити про юридичні засади, теоретична конструкція чого є обґрунтованою, то поняття «правові принципи» достатньо повно відображають це явище, що має своє підтвердження у відповідній науковій літературі. Так, дослідники [2, с. 68], наводячи найпростішу дефініцію, зазначають, що вона виглядатиме наступним чином: це керівні ідеї, основи певної правової галузі, інституту чи окремого механізму.

Зазначене не повною мірою дає можливість розуміння сутності, так як є певною мірою звуженим. Наукова юридична література фіксує достатньо не мало різноманітних дефініцій принципів права. Це зумовлюється тим, що принципи права є неодноточним і неоднозначним явищем, до дослідження якого можна і треба підходити з різних боків [3, с. 42]. Науковці: Явич Л.С., Ронжин В.М. та Васильєв А.М., зазначають, що принципи права – це ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються в змісті правових норм та об'єктивно зумовлені матеріальними умовами існування суспільства [4, с. 40].

У свою чергу, Анісімова Г.В. пропонує правові засади сприймати як загальнонаукову категорію, якою оперують, як правило, в двох значеннях: по-перше, як основним вихідним положенням якої-небудь теорії, вчення, науки, світогляду; по-друге, як внутрішнім переконанням людини, визначальним її ставленням до дійсності, норм поведінки й діяльності [5, с. 486].

І аналогічної точки зору, з невеликим відхиленням у формулюванні, але подібним розумінням, в більшості випадків під принципами права вчені розуміють загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, а також вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості й свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші риси чинної правової системи [6, с. 53].

На думку Козюбри М.І. правові принципи – це відправні ідеї, основні засади, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання [7, с. 66]. Розвиває цю концепцію розуміння сутності основних засад група вчених, які принципи права тлумачать як керівні ідеї, об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги

(позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів та визначають зміст і спрямованість правового регулювання, відображають найважливіші закономірності соціально-економічної формації [8, с. 40].

Зазначимо, що використання та визначення правових принципів у юридичній системі держави, особливо у законодавчих актах, є досить широким, що пояснюється обґрунтованою необхідністю врегулювання суспільних відносин та визначення базових інститутів регулювання. Зазначене потребує, у свою чергу, відповідної класифікації, що вже саме по собі є доволі значною проблемою для дослідження та використання.

У науковій літературі принципи права частіш за все класифікують залежно від сфери дії на загальні, міжгалузеві, галузеві, а також на принципи підгалузеві та інститутів права. Вони притаманні, відповідно, праву в цілому, декільком галузям права, окремим галузям, підгалузям або інститутам права [7, с. 70].

Зокрема, професор Копейчиков В.В. з колегами класифікують принципи права за їх функціональним призначенням і об'єктом відображення. За цим критерієм принципи права об'єднані в дві групи:

1) соціально-правові – відображають систему цінностей, що властиві суспільству і мають правову форму виразу (домінування загальнолюдських цінностей над інтересами класів, націй, єдність суспільних і особистих інтересів);

2) спеціально-правові – узагальнюють засади формування та існування власне права як специфічного соціального явища.

Останні включають загальноправові (принципи гуманізму, рівності громадян перед законом, демократизму, законності, взаємної відповідальності держави і особи), міжгалузеві і галузеві принципи права [9, с. 135–136].

У вітчизняному законодавстві тривалий час не існувало чіткого переліку принципів забезпечення кібербезпеки, які лише обмірковувалися науковцями у теоретичних дослідженнях. Хоча, окремі принципи забезпечення кібербезпеки мали своє відображення у нормативно-правових актах щодо забезпечення інформаційної безпеки в Україні.

І лише кілька років тому, у Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» статтею 3 правовою основою забезпечення кібербезпеки України визначено: Конституція України, закони України щодо основ національної безпеки, засад внутрішньої і зовнішньої політики, електронних комунікацій, захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, цей та інші закони України, Конвенція про кі-

берзлочинність, інші міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укази Президента України, акти Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України. Крім того, якщо міжнародним договором України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені положеннями вищенаведеного Закону, то застосовуються положення міжнародного договору України [10].

З-поміж іншого, сам Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», визначає принципи забезпечення кібербезпеки України:

1) верховенства права, законності, поваги до прав людини і основоположних свобод та їх захисту в порядку, визначеному законом;

2) забезпечення національних інтересів України;

3) відкритості, доступності, стабільності та захищеності кіберпростору, розвитку мережі Інтернет та відповідальних дій у кіберпросторі;

4) державно-приватної взаємодії, широкої співпраці з громадянським суспільством у сфері кібербезпеки та кіберзахисту, зокрема, шляхом обміну інформацією про інциденти кібербезпеки, реалізації спільних наукових та дослідницьких проєктів, навчання та підвищення кваліфікації кадрів у цій сфері;

5) пропорційності та адекватності заходів кіберзахисту реальним та потенційним ризикам, реалізації невід'ємного права держави на самозахист відповідно до норм міжнародного права у разі вчинення агресивних дій у кіберпросторі;

6) пріоритетності запобіжних заходів;

7) невідворотності покарання за вчинення кіберзлочинів;

8) пріоритетного розвитку та підтримки вітчизняного наукового, науково-технічного та виробничого потенціалу;

9) міжнародного співробітництва з метою зміцнення взаємної довіри у сфері кібербезпеки та вироблення спільних підходів у протидії кіберзагрозам, консолідації зусиль у розслідуванні та запобіганні кіберзлочинам, недопущення використання кіберпростору в терористичних, воєнних, інших протиправних цілях;

10) забезпечення демократичного цивільного контролю за утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями та правоохоронними органами, що провадять діяльність у сфері кібербезпеки.

Аналізуючи викладені принципи та їх використання чи посилення на їх підґрунтя, у нормативно-правових актах забезпечення кібербезпеки, достатньо наочним є їх прояв у відповідних юридичних нормах. При цьому, одні принципи

відображають конституційність механізму забезпечення кібербезпеки, інші – особливості його застосування. Наприклад, перший принцип – верховенства права і законності – уособлює головні основи буд-якої демократичної держави та знаходить своє закріплення безпосередньо у Конституції України [2, с. 72-73]. Потрібно зазначити, що хоча законність та верховенство права дійсно є пов'язаними між собою юридичними конструкціями, доволі часто ці поняття помилково ототожнюють.

З-поміж науковців-юристів достатньо чітко та концептуально визначено розуміння поняття законності як у цілому, тобто законності у розумінні методу регулювання, так і в особливому значенні, тобто законності у розумінні принципу організації і діяльності механізму держави. Зокрема, законність часто характеризується як суворе і неухильне слідування державними органами та посадовими особами закону в процесі застосування права або ж як слідування праву органами держави і її громадянами [11, 12, с. 86].

Щодо забезпечення кібербезпеки законність необхідно розуміти як вимогу щодо відповідності цього механізму нормам Конституції, іншого законодавства та міжнародно-правовим актам, ратифікованим у визначеному законом порядку. Крім того, суб'єкти забезпечення кібербезпеки в процесі виконання своїх функцій не можуть діяти поза законом [2, с. 73].

Наступним, є виділення принципу невідворотності покарання за вчинення кіберзлочинів. Він походить від основоположного завдання всього кримінального права щодо забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [13].

На думку професора Фріса П.Л. цей принцип визначає необхідність: виявлення та розкриття всіх без винятку вчинюваних у реальній дійсності злочинів; притягнення до кримінальної відповідальності всіх осіб, винних у їх вчиненні; застосування до кожного з них заходів кримінального покарання або таких заходів, що його замінюють, або звільнення від кримінальної відповідальності і (або) від покарання у випадках і на підставах, передбачених кримінальним законом; відшкодування заподіяної злочином шкоди там, де це можливо; покликаний продемонструвати соціально нестійким елементам «невигідність» порушення кримінального закону [14, с. 465].

Серед інших принципів доречним є виділення тих, що формують правові засади реалізації адміністративно-правового механізму забезпечення кібербезпеки. Зокрема, пункт 6 статті 7 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» закріплює пріоритетність при-

вентивних заходів забезпечення кібербезпеки. Тобто акцент не на каральних заходах, а заходах запобігання, що повною мірою реалізується комплексним запровадженням норм адміністративного права та створенням відповідного адміністративно-правового механізму. Сутність зазначеного принципу забезпечення кібербезпеки полягає в тому, що запобіжні заходи закріплені саме в нормах адміністративного законодавства, адже вони здійснюються державними органами та використовуються з метою попередження правопорушень у тій чи іншій сфері та недопущення вчинення правопорушень в майбутньому. Крім того, в рамках механізму забезпечення кібербезпеки адміністративно-правове регулювання набуває більш широкого розуміння [2, с. 74].

Враховуючи те, що адміністративне право як окрема галузь права – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини управлінського характеру з метою реалізації завдань і функцій держави, та яке відрізняється від інших галузей права специфікою предмета, методу регулювання та структурними особливостями [15, с. 19; 16, с. 7], необхідно виділити особливий імперативний метод регулювання правовідносин у сфері забезпечення кібербезпеки.

Висновки. Зазначене дає підстави узагальнювати та трактувати, що адміністративно-правове забезпечення кібербезпеки – це цілеспрямований імперативний вплив адміністративно-правовими нормами чинного законодавства на суспільні відносини щодо забезпечення кібербезпеки, які спрямовані на використання та застосування спеціальних адміністративно-правових засобів та запобіжних адміністративно-правових заходів з метою уникнення правопорушень у кіберпросторі.

Література

1. Конституція України: закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Бухарев В.В. Адміністративно-правові засади забезпечення кібербезпеки України. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2008. 221 с.
3. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42–46.
4. Страчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40–43.
5. Анісімова Г. В. Принципи екологічного права: поняття та види. *Правова доктрина основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України»* (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.) / Нац. акад. прав. наук України. 2013. С. 485–488.
6. Богачова Л. Л. Принципи європейського і національного права (порівняльно-правовий аналіз критеріїв класифікація). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 26. С. 47–60.

7. Козюбр М. І. Загальна теорія права: підручник. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.

8. Страчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40–43.

9. Теорія держави і права: навчальний посібник / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 368 с.

10. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Голос України*. 2017. № 208. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.

11. Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права. Москва: Проспект, 2001. 687 с.

12. Бистрик Г. М. Принцип законності і засоби його правового забезпечення у функціонуванні механізму держави. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 1. С. 85–90.

13. Кримінальний кодекс України: кодекс, закон від 05.04.2001 № 2341 III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv>.

14. Шевченко О. А. Поняття принципу невідворотності кримінальної відповідальності. *Науковий вісник ДДУВС*. 2012. № 3. С. 460–468.

15. Адміністративне право України: підручник для юридичних вузів і фак. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Х., 2000. 520 с.

16. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.

Анотація

Веселова Л. Ю. Принципи права в методології адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки. – Стаття.

У статті розглядається проблема принципів права в методології адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки. Проводиться аналіз принципів права в нормативно-правових актах у сфері забезпечення кібербезпеки, пропонується авторська класифікація принципів забезпечення кібербезпеки. Під час розгляду питання про принципи права в методології адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки робиться висновок, що адміністративно-правове забезпечення кібербезпеки – це цілеспрямований імперативний вплив адміністративно-правовими нормами чинного законодавства на суспільні відносини щодо забезпечення кібербезпеки, які спрямовані на використання та застосування спеціальних адміністративно-правових

засобів та запобіжних адміністративно-правових заходів з метою уникнення правопорушень у кіберпросторі.

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, інформаційна безпека, адміністративно-правові заходи, адміністративно-правові норми.

Аннотация

Веселова Л. Ю. Принципы права в методологии административно-правового обеспечения кибербезопасности. – Статья.

В статье рассматривается проблема принципов права в методологии административно-правового обеспечения кибербезопасности. Проводится анализ принципов права в нормативно-правовых актах в сфере обеспечения кибербезопасности, предлагается авторская классификация принципов обеспечения кибербезопасности. При рассмотрении вопроса о принципах права в методологии административно-правового обеспечения кибербезопасности делается вывод, что административно-правовое обеспечение кибербезопасности – это целенаправленное императивное влияние через административно-правовые нормы действующего законодательства на общественные отношения по обеспечению кибербезопасности, направленные на использование и применение специальных административно-правовых средств и административно-правовых мер с целью избежания правонарушений в киберпространстве.

Ключевые слова: административно-правовой механизм, информационная безопасность, административно-правовые меры, административно-правовые нормы.

Summary

Veselova L. Principles of law in the methodology of administrative-legal security of cyber security. – Article.

The article deals with the problem of the principles of law in the methodology of administrative and legal support of cybersecurity. The analysis of the principles of law in the legal acts in the field of cybersecurity, proposes the author's classification of the principles of cybersecurity. When considering the principles of law in the methodology of cybersecurity administrative and legal support, it is concluded that cyber security administrative and legal support is a purposeful imperative influence of the administrative and legal norms of the current legislation on public relations for the provision of cybersecurity aimed at the use and application of special administrative, legal remedies and preventive administrative and legal measures to prevent cybercrime.

Key words: administrative-legal mechanism, information security, administrative-legal measures, administrative-legal norms.